

УДК 343.122

Коваль М. М., асистент кафедри
кримінального права та процесу
ННІ права та психології НУ «ЛП»

Допит потерпілого у кримінальних провадженнях про катування

В статті досліджується питання проведення допиту потерпілого під час розслідування злочинів, пов'язаних з катуванням. Визначено категорії осіб, які можуть бути потерпілими у даному злочині, а також тактику допиту.

Ключові слова: Допит, потерпілий, психологічний контакт, вільна розповідь.

В статье исследуется вопрос проведения допроса потерпевшего при расследовании преступлений, связанных с пытками. Определены категории лиц, которые могут быть потерпевшими по данному преступлению, а также тактику допроса.

Ключевые слова: Допрос, потерпевший, психологический контакт, свободный рассказ.

The article examines the issue of questioning the victim in the investigation of crimes related to torture. Prescribed classes of persons who may be victims of this crime and interrogation tactics.

Keywords: Interrogation, victim, psychological contact, free story.

Постановка проблеми. Катування, як один з видів злочину криє в собі підвищену суспільну небезпеку, яка проявляється у тому, що він спрямований проти життя і здоров'я особи, її фізичної та психологічної цілісності, являє собою найгірше з усіх принижень особистості. При розслідуванні даного злочину, одною з головних слідчих дій є допит потерпілого, тому проблемою є правильне визначення тактики допиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема допиту багатогранна й міждисциплінарна, значна кількість вітчизняних науковців-процесуалістів і криміналістів розглядала різні її складові відповідно до мети своїх досліджень Л.Є. Ароцкер, О.Я. Баєв, Р.С. Бєлкін, О.М. Васильєв, В.Г. Гончаренко, Л.М. Карнеєва, В.Г. Лукашевич, М.І. Порубов, О.Б. Соловійов, В.М. Стратонов.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає по-перше, у розкритті поняття допиту за твердженнями деяких авторів; по-друге, визначення кола суб'єктів, які можуть виступати в даному злочині; по-третє, встановлення правильної тактики допиту потерпілого.

Виклад основного матеріалу дослідження. При розслідуванні злочинів, пов'язаних з катуванням, допит є слідча дія, на підготовку і проведення якої витрачається найбільше часу. Оскільки катування є латентним злочином, тому тільки за інформацією потерпілого, отриману під час допиту, може бути відомо про факти вчинення даного злочину. І тільки після того за допомогою отриманої інформації слідчий не тільки встановлює обставини, які необхідно довести, але й визначає напрямок пошуку нових доказів, перевіряє причетність певного кола осіб до його вчинення.

На думку Коваленка Є.Г. допит – це слідча дія, в процесі якої слідчий отримує від допитуваних словесну інформацію про обставини злочину й інші факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини і забезпечення правильного застосування закону [1, с.308]. З даним твердженням автора ми погоджуємось, оскільки тільки під час допиту, можна отримати достовірну інформацію та правильно визначити

тактику розслідування злочину.

Як показує практика за допомогою тактичних, психологічних та інших прийомів розслідування злочину під час допиту ми отримуємо, досліджуємо та фіксуємо інформацію про події, які сталися.

Допит слід розглядати як спілкування слідчого з особою, яку допитують, у ході якого на основі встановленого психологічного контакту шляхом застосування тактичних прийомів керуючого впливу досягається основна мета — отримання повних і достовірних свідчень [2, с.22-23]. Оскільки, тільки при спілкуванні слідчим може отримати інформацію, яка його цікавить.

З метою встановлення контакту з допитуваним може бути використана і та бесіда, яку веде з ним слідчий при заповненні анкетної частини протоколу допиту. При цьому слідчий може виходити за рамки протоколу, цікавитися не тільки анкетними, але й іншими даними, його оточенням, умовами життя і роботи, психофізичними якостями. Таким чином слідчий отримує і додаткову інформацію про особу допитуваного [3]. Тому, що при допиті потерпілого, який був підданий катуванню, потрібно перед тим як запропонувати йому все розповісти, створити умови, щоб потерпілий відчув необхідністю у його інформації, яка йому відома та не створив «бар'єру» між собою та слідчим.

На наше переконання, як і зазначено в чинному законодавстві, допит потерпілого розпочинається після прийняття від нього заяви про вчинення злочину, або після прийняття заяви про залучення його до провадження як потерпілого. Після чого потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинене кримінальне правопорушення.

Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або моральної шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано матеріальної шкоди. Потерпілий стає суб'єктом кримінально-правових відносин за сукупністю таких умов: фактичної (завдання кримінальним правопорушення відповідної шкоди) та формальної (подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого). Перевірка, розгляд та вирішення такої заяви законом не передбачається, тому статус потерпілого особа набуває автоматично за наявності вказаних умов [4, с.179].

На нашу думку, потерпілим від катування, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 127 КК України, є: по-перше, особа, яку безпосередньо катують, з певною метою, визначену у ст. 127 КК України, та, по-друге, інша особа, яку катує винний, щоб примусити її чи власне потерпілого вчинити які-небудь дії всупереч їх волі. Як показує практика, мешканець Городоцького району Львівської області, постраждалий у кримінальній справі, якого майже добу незаконно утримували в Залізничному райвідділі міліції Львова, та застосовували протиправні дії щодо нього, подав заяву про вчинення протиправних дій працівниками міліції у прокуратуру Залізничного району міста Львова.

У заяві викладені всі обставини незаконного утримання та знущання над хлопцем у Залізничному райвідділі Львова з 22.00 год. 31 березня до 19.00 год. 1 квітня. Постраждалий наголошує, що упродовж цього часу він був позбавлений сну, відпочинку, харчування, що йому категорично протипоказали лікарі. Хлопець заявив, що працівники райвідділу декілька разів наносили йому удари, погрожували [5].

Ібраєва А.Н., говорить що: по-перше, катуванню може бути піддана будь-яка особа, однак для підозрюваного у кримінальному процесі ступінь ризику є вищим;

по-друге, світова практика показує, що жертва катувань може приваблювати злочинця й іншими ознаками, серед яких вік, стать, релігія, професія тощо [6]. З даною думкою слід погодитись оскільки як показує практика, найбільше потерпілих від катування стають особи, які затримані працівниками правоохоронними органів.

У свою чергу Катеринчук К.В. пропонує класифікацію осіб, що є потерпілими від катування, з урахуванням класифікації особи злочинця: перша група – особи, затримані правоохоронними органами; друга – особи, які відбувають покарання в пенітенціарних установах; третя – військовослужбовці; четверта – пацієнти лікарняних закладів; п'ята група – інші особи [7, с. 194].

Туляков О.В. пропонує таку класифікацію потерпілих: 1) за видом і кратністю спричиненої шкоди жертвам – фізичної, моральної, майнової; 2) за іншими соціальними характеристиками (стать, соціальні зв'язки тощо); 3) за біологічними характеристиками (вік, національність тощо) [8, с.10]. Проаналізувавши вищезазначену класифікацію, нами запропоновано таку класифікацію потерпілих, які можуть бути піддані катуванню: 1) особи, які є затриманими та відбувають покарання в місьць позбавлення волі; 2) пацієнти психіатричних та наркологічних диспансерів; 3) іноземці та особи без громадянства; 4) юридичні особи; 5) особи, які були піддані катуванню в сімейно-побутових умовах; 6) неповнолітні та особи, які перебувають в дитячих будинках; 7) військовослужбовці. На перше місце ми віднесли осіб, які є затриманими та відбувають покарання в місьць позбавлення волі, томі що як показує статистика, щорічно в переважній більшості побиття людини здійснюють оперативні працівники (52 %) у приміщенні райвідділу з метою отримання зізнання. Це також підтверджує рішення Європейського суду з прав людини у справі «Афанасьєв проти України». У заяві до Європейського суду з прав людини потерпілий констатував, що в райвідділі працівники міліції надагли йому наручники і вимагали, щоб він зізнався у злочині. Коли він відмовився, його сильно побили. Кожного разу після биття йому казали, що коли він не зізнається, його будуть бити й далі[9]. Щодо інших осіб, які зазначені в даній класифікації статистика є рідко відома, тому що катування щодо даних осіб, відбувається тільки в їхньому середовищі, і часто не повідомляється відповідним органом.

При встановленні потерпілого від катування важливе значення потрібно приділити та взяти до уваги положення національного та міжнародного законодавства, відповідні наукові напрацювання, методичні рекомендації, матеріали судової практики тощо.

При розслідування катування важливе значення мають показання потерпілого, який був підданий катуванню, оскільки в деяких випадках тільки потерпілому можуть бути відомі відомості про дані події. Процесуальний порядок допиту потерпілого визначається статтею 225 КПК України.

Як свідчить практика показання потерпілого мають ряд особливостей: 1) вони виступають засобом захисту його законних інтересів. Дача показань для свідка, наприклад, обов'язок, для потерпілого – право. Потерпілий не несе кримінальної відповідальності за відмову від дачі показань; 2) показання потерпілого походять від особи, безпосередньо зацікавленої в результаті. Незалежно від того, яку шкоду заподіяно потерпілому злочиним, він, як правило, не залишається байдужим не тільки до факту завдання йому шкоди, а й до особи, яка заподіяла шкоду [10, с.85]. Оскільки, потерпілий серед всі учасників кримінального провадження найбільш зацікавлений в швидкому та правильному розслідуванні.

Враховуючи власний досвід, показання потерпілого мають важливе значення для

швидкого, повного і всебічного розслідування злочинів, викриття і справедливого покарання винних. Потерпілому, обставини вчинення злочину майже завжди відомі краще, ніж будь-кому іншому, тому показання потерпілого здебільшого мають істотне значення для кримінального провадження. У своїх показаннях потерпілий не тільки повідомляє відомі йому свідчення про факти і обставини скоєного злочину, але може повідомити і свої думки та висновки з приводу обставин і особи злочинця. Такі міркування хоч і не будуть джерелом доказу, але можуть бути покладені в основу слідчих і судових версій [10, с.84]. Як свідчить практика, без показань потерпілого у низці кримінальних проваджень, а особливо при катуванні, де проявляється латентність злочину, органам слідства дуже важко, а іноді не можливо з'ясувати питання, які стосуються обставин вчинення злочину. У момент вчинення катування, щодо особи потерпілого буває, як правило, таке що він є єдиним очевидцем, і особа злочинця є відома тільки йому, і тому його показання є основним і початковим джерелом відомостей для розкриття злочину.

Згідно з Кримінально-процесуальним кодексом України, ст. 135, виклик потерпілого для допиту здійснюється слідчим повісткою, яка вручається під розписку потерпілому, а в разі його тимчасової відсутності — кому-небудь з дорослих членів сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. В повістці повинно бути зазначено,

- 1) прізвище та посада слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснює виклик;
- 2) найменування та адреса суду або іншої установи, до якої здійснюється виклик, номер телефону чи інших засобів зв'язку;
- 3) ім'я (найменування) особи, яка викликається, та її адреса;
- 4) найменування (номер) кримінального провадження, в рамках якого здійснюється виклик;
- 5) процесуальний статус, в якому перебуває викликана особа;
- 6) час, день, місяць, рік і місце прибуття викликаної особи;
- 7) процесуальна дія (дії), для участі в якій викликається особа;
- 8) наслідки неприбуття особи за викликом із зазначенням тексту відповідних положень закону, в тому числі можливість застосування приводу;
- 9) передбачені Кодексом поважні причини, через які особа може не з'явитися на виклик, та нагадування про обов'язок заздалегідь повідомити про неможливість з'явлення;
- 10) підпис слідчого, прокурора, слідчого судді, судді, який здійснив виклик [4, с. 59].

Як показує практика, якщо театр починається з вішалки, то допит — з порядку. За законом, запрошують на допит трьома способами: повісткою, телефоном або просто прийти додому і сказати: «Одягайтеся. І ось ви, затиснувши повістку в руках, йдете до райвідділу. Черговий на вході заглядає у повістку, і ви проходите в зазначений кабінет.

Зазвичай кабінет обшарпаний і погано освітлений. Обов'язковий інтер'єр — шафа і радянський сейф, на якому лежить міліцейський кашкет. Столів може бути декілька, оскільки в одному приміщенні інколи працюють кілька слідчих. Готуйтеся до того, що всі вони ставитимуть вам питання, можливо, одночасно. Але це незаконно. Слідчий, який веде справу, один, а всі інші особи, які перебувають в кабінеті, є сторонніми. Ви можете вимагати, щоб вони залишили приміщення, але вашу вимогу можуть не задовольнити. Адже тут робочі місця «сторонніх», а полишати їх під час робочого дня суперечитиме трудовому законодавству. Однак ви можете не відповідати на їхні запитання — цього вам ніхто не може заборонити.

Тож ви зайшли в кабінет і побачили людину за столом, яка щось пише. Вона запросить вас сісти і деякий час займатиметься своїми паперами, щоб ви почали нервувати і усвідомили всю важливість моменту.

Це психологічний прийом, і він не заборонений. Сидіть і чекайте [11].

Отже, щоб такого не повторювалось в практиці працівників правоохоронних органів, допит потерпілих, як зазначає автор А.М. Хлус, можна розділити на п'ять етапів:

- Підготовка до допиту;
 - Встановлення психологічного контакту з допитуваним;
 - Вільна розповідь допитуваного;
 - Постановка питань допитуваному;
 - Ознайомлення допитуваного з протоколом та магнітофонним записом його показань [12, с. 150].
- Адже, важливим аспектом в підготовці будь якого допиту, слід як правило його організувати, тобто розділити на декілька етапів, як було вищезазначено, на нашу думку достатньо цих п'ять етапів, щоб під час допиту потерпілого, особа яка його допитує, отримала повну та достовірну інформацію про подію злочину.

При підготовці до допиту, слідчий повинен найперше ознайомитись з відомостями про особу, яку буде допитувати. Оскільки, особи з певними фізичними вадами, наприклад людина, яка погано бачить або є незряча може добре охарактеризувати особливості голосу.

Як зазначає Хлус А.М. з інформаційної точки зору процес формування показань складається з ряду послідовних стадій:

- 1) одержання, обробка і збереження в пам'яті інформації певною особою;
 - 2) витребування слідчим цієї інформації від допитуваного, постановка перед ним розумової задачі;
 - 3) відтворення - передача інформації допитуваним слідчому у формі вільної розповіді або відповідей на поставлені запитання;
 - 4) сприйняття слідчим інформації, її фіксація в передбаченій законом процесуальної форми [12, с.147].
- Під час отриманні показань від особи, важливе значення має розділення даного процесу допиту на стадії. Оскільки, ми повинні після того як отримали інформацію, проаналізувати, а потім фіксувати її.

Перед тим, як поставити запитання по суті справи, слідчий встановлює особу потерпілого; повідомляє його, в якому кримінальному провадженні він викликаний; попереджає про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, пропонує потерпілому розповісти все відоме йому у справі; після вільної розповіді потерпілого слідчий ставить йому запитання; фіксує показання потерпілого; по закінченні допиту слідчий пред'являє потерпілому протокол для прочитання. На прохання потерпілого протокол може бути йому прочитаний слідчим. Потерпілий і особи, які були присутні при допиті, мають право просити про внесення доповнень і зауважень до протоколу. Ці доповнення і зауваження заносяться слідчим до протоколу. Протокол підписують потерпілий, слідчий і особи, що були присутні при допиті. Якщо протокол написаний на декількох сторінках, потерпілий підписує кожну сторінку окремо. Під час допиту потерпілого можуть бути присутні також, прокурор, захисник, перекладач, спеціаліст, особа, яка розуміє знаки глухих і німих, педагог або лікар, батьки чи інші законні представники (під час допиту неповнолітнього потерпілого) [13, с. 213].

Але під час допиту потерпілого від катування слідчим потрібно звернути увагу на психологічний стан, а також при якій ситуації дана особа повідомить більше інфор-

мації. Потрібно з'ясувати кому потерпілий більше довіряє та в присутності яких осіб, може багато важливої інформації приховати, з небажанням компрометувати себе або з почуття сором'язливості. Як показує рішення ЄСПЛ, 14 або 15 січня 2008 року заявник подав до прокуратури Московського району м. Харкова (далі - прокуратура району) заяву зі скаргами на дії працівників міліції, які 12 січня 2008 року о 10 годині його затримали у зв'язку з відсутністю у нього документів, що посвідчували його особу, та протягом ночі його катували.

19 січня 2008 року прокуратура району порушила кримінальну справу за фактом перевищення влади працівниками міліції, що супроводжувалось насильством. У січні та лютому 2008 року слідчий прокуратури району провів низку слідчих дій за участю заявника. До подальших слідчих дій заявника залучено не було. 17 січня 2009 року заявнику було діагностовано хронічний простатит, який заявник вважав наслідком побиття. 12 вересня 2009 року слідчий прокуратури району С. викликав заявника на додатковий допит. Коли заявник прибув, слідчий надрукував на комп'ютері протокол допиту, не ставлячи заявнику жодних запитань, після чого сказав заявнику, що у нього немає принтера, щоб роздрукувати протокол допиту, та запропонував піти до приміщення Московського РВ ХМУ ГУ МВС України (далі - райвідділ), що знаходилось поряд.

У райвідділі слідчий роздрукував протокол допиту, в якому зазначалось, що заявник був побитий невідомими особами, та що він звинуватив у побитті працівників міліції, оскільки був у стані сп'яніння та нічого не пам'ятав. Заявник відмовився підписувати цей документ. Тоді працівники райвідділу налякали його подальшим побиттям в разі, якщо він нічого не підпише. Оскільки він був наляканий, документ він підписав [14].

Особливість отримання інформацію в ході допиту полягає в тому, що її джерелом є людина (потерпілий від катування), її психічне (ідеальне) відображення, яке треба розкрити. Адже переляк, хвилювання, страх і фізичні страждання можуть сприяти спотвореному сприйняттю обставин події та перешкоджати правильному викладові фактів допиту. Отже, за допомогою тактичних прийомів, слідчому потрібно встановити психологічний контакт.

Під психологічним контактом слід вважати, найбільш сприятлива психологічна атмосфера допиту, яка допомагає взаємодії та взаємовідносинам між її учасниками; певний настрій на спілкування [15, с. 411]. З даним твердженням слід не погодитись, оскільки встановивши правильну психологічну атмосферу, можна отримати багато правильної та достовірної інформації.

Як свідчить практика основними прийомами встановлення психологічного контакту є: переконання допитуваного в об'єктивності слідчого, навіювання йому поваги до слідчого; пробудження у допитуваного інтересу до дачі показань, до процесу спілкування зі слідчим; прояв турботи про дотримання прав допитуваного і про задоволення його законних інтересів; створення та підтримка у ході допиту спокійної ділової обстановки, без зайвої напруженості; прояв при допиті тактовності, витриманості, дотримання культури мовлення та ін. [12, с. 148]. На нашу думку, дані прийоми є доречними та послідовними, оскільки переконавши потерпілого в важливості його слів, проявивши турботу та увагу, таким чином слідчий пробудить зацікавленість його до вирішення справи.

Психологічний контакт може йти з наростанням, а може гасати, може раптово виникнути і також раптово зникнути. Тому встановлення психологічного контакту - не одноразовий акт (дія), а комплексно-триваюча діяльність протягом усієї слідчої дії. Психологічний контакт завжди має двосторонній характер; його встановлення та

підтримання залежить, з одного боку, від слідчого, з іншого - від допитуваного. Але ініціатива повинна належати слідчому, а допитуваний має відчувати, що він становить для слідчого певний інтерес [15, с.411]. Оскільки у кримінальних провадженнях про катування, під час допиту особливе місце займає встановлення психологічного контакту з потерпілим, тому що особа яка була піддана катуванню втрачає довіру, ухиляється від давання показань в повному обсязі з небажання згадувати про минуле.

Після встановлення психологічного контакту слідчий пропонує потерпілому розповісти все, що йому відомо про обставини, у зв'язку з якими його викликали.

Вільна розповідь - це виклад допитуваного відомих йому фактів в тій послідовності, яку йому рекомендує слідчий або він обирає сам. Слідчий не перериває вільну розповідь репліками чи питаннями. По ходу вільної розповіді небажано протоколювати, оскільки допитуваний постійно повинен відчувати увагу з боку слідчого і його зацікавленість у свідченнях. По закінченні вільної розповіді, який, як правило, не вичерпує предмета допиту, слідчий шляхом постановки питань заповнює і уточнює отримані свідчення, виявляє нові факти, не згадані в вільній розповіді, допомагає свідку або потерпілому згадати забуте [12, с. 150]. Використовувати вільну розповідь, під час допиту, на нашу думку, є доречним, оскільки допитуваний, якому запропонували розповісти, а не «закидали запитаннями», може викласти більше інформації. Звичайно, після розповіді слідчий може задати запитання, з метою уточнення почутої інформації.

Запитання слідчий повинен сформулювати стисло, конкретно і таким чином, щоб потерпілий не зміг одержати інформацію для своєї відповіді. Забороняється ставити запитання, у формуванні яких міститься відповіді, частина відповіді або підказка до неї [1, с. 312-313], тому що дана відповідь, у вказаних питаннях, може містити не повну інформацію, яку може надати потерпілий.

Висновки. Допит потерпілого від катування потрібно проводити у попередньо визначеній обстановці, з відповідними особами або без них. Також потрібно вивчити всі особливості потерпілого та обставини при яких дану особу катували, а також суб'єктів даного злочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процес України: Підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2006 – 704 с.
2. Лукашевич В.Г. Тактика общения следователя с участниками отдельных следственных действий. – К., 1989. – с.88.
3. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Российская Е. Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Под ред. Заслуженного деятеля науки Российской Федерации, профессора Р. С. Белкина. — М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА—ИНФРА • М), 2000. — 990 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський та ін.; за заг.ред. В.Я. Тація, В. П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х: Право, 2012. – 768 с.
5. [Електронний ресурс]: <http://www.zik.com.ua/ua/news/2010/04/02/223422>
6. Ибраева А. Н. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с насилием должностных лиц (статья 347-1 Уголовного кодекса Республики Казахстан): автореф. дис. на соискание научн. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; исправительно-трудовое право» / А. Н. Ибраева. – Астана, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступа до автореферату: http://sartracc.ru/i.php?oper=read_file&filename=Disser/ibraeva.htm
7. Катеринчук К. В. Кримінально-правові та криминологічні заходи запобігання катуванню: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Катеринчук Катерина Володимирівна. – К., 2009. – 239 с.

8. Михайленко П. П. Кримінальне право України : [навч. видання] / [Михайленко П. П., Кузнецов В. В., Михайленко В. П., Опалінський Ю. В.]. – К., 2006. – 440 с.
9. Шекер С. Афанасьев против Украины [текст] / С. Шекер, Д. Кириллов // КП Україна. – 2005. – 5 мая.
10. Гончаров І.Д. Кримінально-процесуальне право України. Досудове слідство: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 248 с.
11. [Електронний ресурс]: http://ua.prostopravo.com.ua/pravoporushennya/statti/dopit_za_pravilami
12. Хлус А. М. Криміналістика: курс інтенсив, підгегт. / А. М. Хлус. - Минск : ТетраСистемс, 2007. – 256 с.
13. Лобойко Л.М. Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: Видання друге, змінене і доповнене. – К.: Істина, 2008. – 488 с.
14. [Електронний ресурс]: <http://rokas.com.ua/content/view/22616/2/lang,ru/>
15. Когутич І.І. Криміналістика: Курс лекцій. – К.: Атіка, 2008. – 888 с.

УДК 340+351.74

Андрусишин Р. М., здобувач кафедри теорії та історії держави і права ЛьвівДУВС

Формування високого рівня правосвідомості та правової культури працівників міліції як необхідна умова підвищення ефективності їх правовиховної діяльності

У статті висвітлено поняття та сутність правового виховання, говориться, що впровадження правових норм в реальну практику суспільних відносин досягається розвитком правової свідомості, свідомості громадян, авторитетом громадської думки і примусовою силою закону за допомогою державних правоохоронних органів.

Ключові слова: правосвідомість, закон, виховання, право, поведінка, свідомість, громадяни, громадська думка, міліція.

В статье освещены понятие и сущность правового воспитания, внедрения правовых норм в реальную практику общественных отношений достигается развитием правовой сознания, сознания граждан, авторитетом общественного мнения и принудительной силой закона с помощью государственных правоохранительных органов.

Ключевые слова: правосознание, закон, воспитание, право, поведение, сознание, граждане, общественное мнение, милиция.

The article deals with the concept and nature of legal education, the implementation of legal norms in the actual practice of public relations is achieved by the development of legal consciousness, consciousness of citizens, the authority of public opinion and coercive power of the law by government law enforcement agencies. Formation of legal consciousness and pravosluhnyanoi behavior of the younger generation - an organic part of civic education. This is the formation of a democratic state. Legal education is a kind of educational activities aimed at creating a certain sphere of consciousness - legal consciousness. So, naturally, the theory and practice of legal education makes extensive use of the achievements of pedagogy and based on its findings. However, we can not agree with the assertion that the theory of legal education is reduced to pedagogy. Only a theoretically study the notion of legal education will properly reflect the educational process for its implementation in practice.

Keywords: justice, law, education, law, behavior, consciousness, citizens, public opinion stadium.